

כתב אות אחת נוטריקון (שסימנה בנקודה מעליה, להורות על משמעות תיבה שלמה. רש"י) – רבי יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרים.
וכן הלכה. ובכלל זה כגון שכתב מ' לציון מספר ארבעים – פטור (עפ"י רמב"ם יא, ג).

ב. הכותב שתי אותיות בהעלם אחד – חייב. בשתי העלמות – רבן גמליאל מחייב (שאינן ידיעה לחצי שיעור) וחכמים פוטרים.

א. הלכה כחכמים שיש ידיעה לחצי שיעור (רמב"ם שגגות ו, ח).
ב. מרש"י משמע שאפילו לא נודע בינתים אלא שהיה לו שהות מספקת לידע, כגון אחת בשחרית ואחת בין הערבים – חייב. והתוס' והרי"ד חולקים (וע' בירושלמי).
ג. בירושלמי נסתפק לרבן גמליאל אם חצי זית במזיד מצטרף לחצי זית בשוגג (לחייב חטאת).

דף קה; פרק שלשה עשר

קנט. א. מהו שיעור אריגה להתחייב עליה בשבת?

ב. העושה שני בתי נירים – כיצד?

ג. אלו קריעות חייבים עליהן בשבת ואלו פטורים?

ד. האם מותר לקרוע בגדים מתוך חימה?

א. לדברי חכמים, האורג שני חוטים חייב, בין שמתחיל לארוג בין שמוסיף על אריג קיים. [ואם משלים בכך את הבגד, חייב אפילו בחוט אחד. גמרא קד: רמב"ם ט, יח].

לרבי אליעזר, המוסיף על האריג – חייב אפילו בחוט אחד. והאורג בתחילה חייב רק בשלשה חוטים. כן שנינו במשנתנו. ורבי יצחק שנה: שני חוטים. ופרשו שאין כאן סתירה אלא יש חילוק בין חוטים עבים לדקים; יש אומרים בעבים שלשה ובדקים שנים ויש אומרים להפך.

א. הלכה כחכמים (רמב"ם שבת ט, ח).

ב. נחלקו הדעות בירושלמי האם רבי אליעזר מחייב באורג חוט אחד על שני חוטים ארוגים, או

רק במוסיף על שלשה חוטים ויותר (ע' בראשונים כאן ובספר אפיקי ים ח"ב ד, ד).

אין האורג חייב אלא כשארג [שני חוטים] כמלא הסיט.

א. הסיט; לפרש"י הוא המירווח המקסימלי שבין האצבע לאמה. ויש מפרשים בין האגודל לאצבע

(רמב"ם בפיה"מ ובהל' שבת ט, ז). וכתב הרמב"ם (שבת ט, יח ובפיה"מ) שהאורג חייב בחוט ששיעורו

רוחב שתי אצבעות דהיינו חצי טפח [ונראה מדבריו ש'מלא הסיט' אינו זהה ל'רוחב הסיט', שרוחב הסיט

הוא חוט שארכו כשני טפחים (ע"ש בהלכות ז י-ט), פי ארבע ממלא הסיט].

ב. אם השלים את הבגד – חייב אפילו בפחות משיעור זה (עפ"י ירושלמי; שבט הלוי ח"א קג).

ג. האורג פחות מכמלא הסיט – הרי זה בכלל חצי שיעור שאסור מן התורה (ע' בראשונים לעיל עד

על כלל מלאכות שבת, ועוד). ויש מחלקים: דוקא באורג פחות ממלא סיט אסור מהתורה, אבל

אורג חוט אחד אינו אסור אלא מדרבנן (עפ"י מגן אבות לעיל עג. הובא במנ"ח מוסך השבת מלאכות

'אורג' ועושה בתי נירין'. ואילו בשו"ת באר יצחק (או"ח יד, א) נקט כהנחה פשוטה שאיסור תורה הוא. וע' אבני

נזר קפו רא; חזון יחזקאל ביצה ד, ב).

וישנן דעות הסוברות שאין חצי שיעור אסור מהתורה באיסור עשיית מלאכה בשבת (ערמב"ן ור"ן לעיל צד: חכם צבי פו; שפת אמת לעיל עד).
 בשפת הבגד (שאורגים שם חוטים על פני כולו, לאור חוטי השתי. רש"י) – חייב בשני חוטים על רוחב שלשה בתי נירים [כשיעור צלצול (= חגור) קטן, שאינו רחב יותר משלשה בתי נירים].

ב. העושה שני בתי נירים, בנירים ובקירוס – חייב.
 לפרש"י ור"ח, משחיל שנים מחוטי השתי בתוך שתי לולאות (= חורי הליץ) שבגול האריגה. וכן משחיל ב'קירוס' – מעין מסרק המכה על חוטי הערב.
 ויש מפרשים: עושה בתי נירים – מתקין את חורי הליץ על מסגרת הנירים שבגול.
 וכמה ראשונים פשוטו שהוא מין אריגה/סריגה מסוים (המכונה 'ספראנג'), וה'בתים' הם הנקבים הנוצרים באריג, ומשעשה שנים מהם – חייב (עפ"י הערוך, מאירי, וכ"מ ברמב"ם). ולשיטה זו יש להסתפק אם השחלת החוטים בחורי הליץ נחשבת מלאכה דאורייתא (עפ"י שבט הלוי ח"א קב).
 וכן העושה נפה וכברה – חייב.
 בכלל זה כל מיני סריגות ושאר דברים שעשייתם בתים בתים – הרי אלו תולדות מלאכת 'עושה שני בתי נירין' (רמב"ם ט, טז).

ג. הקורע על מנת לתפור שתי תפירות, כגון שקורע בבגד לצורך יישור 'כיסים' – חייב. קרע שלא על מנת לתקן – פטור, שכל המקלקלים פטורים.

שיעור הקריעה אינו מפורש, ואחרונים כתבו שאינו חייב אלא בקריעת שתי תפירות (עפ"י מנחת חינוך 'הקורע'. וכן פשוט אחרונים דברי משנתנו 'המקלקל ע"מ לתקן – שיעורו כמתקן'. ע' אפיקי ים ח"ב ד, ה; שפת אמת וחדושי הנצי"ב כאן).

הקורע על מתו – אם היה צריך לקרוע עליו, כגון קרובו או חכם וכל אדם כשר שמת, או אף מי שאינו כשר אם נוכח בשעת פטירתו – חייב, שהיא לו תיקון [ויצא ידי חובת קריעה אעפ"י שמחלל את השבת].
 במת אחר – פטור.

לפרש"י, אפילו במת שצריך לקרוע עליו, אינו חייב אלא לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לרבי שמעון פטור. והתוס' חולקים וסוברים שמלאכה הצריכה לגופה היא כיון שמצוה לקרוע.

הקורע בחמתו – פטור, שמקלקל הוא. (ואף על פי שמשכך בכך את חמתו אינו 'מתקן' בכך, אדרבה מרגיל הוא את יצרו לבוא עליו. רש"י). ואם עושה כן כדי להטיל אימה על אנשי ביתו, אין זה קלקול וחייב לרבי יהודה, ולרבי שמעון פטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'.

ומדברי הרמב"ם נראה [דלא כרש"י ותוס'] שבכל אופן שקורע בחמתו – חייב, משום שמשכך את יצרו בכך (עפ"י מגיד משנה ח, ח ועוד).

ד. רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר איגרא שאמר משום רבי יוחנן בן נורי: המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כלים בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו – יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה, והולך ועובד (לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר). ואולם כדי להטיל אימה על אנשי ביתו במקום הצורך – מותר הדבר, כדרך שנהגו כמה מהחכמים.

א. יש סוברים שאין התר אלא בכגון שבירת כלים שבורים או שאר דברים פחותי ערך, משום 'בל תשחית' (סמ"ק, ספר החינוך, מהרש"א). ויש מתירים בכל אופן (עתוס' קדושין לב. הגהות מיימוניות מלכים ו).

ב. אעפ"י שמוותר לשבור כלים כדי להטיל אימה על אנשי ביתו, ראוי לכל חכם שלא ירגיל עצמו בכך, שמא ילמדו ממנו אנשים שאינם מהוגנים (מאירי).

דפים קה – קו

קס. מהו שיעור חיוב למלבן, מנפץ, צובע וטווה?

שיעור המלבן, המנפץ, הצובע והטווה – חוט אחד שארכו כמלא רוחב הסיט כפול.

א. כאמור לעיל, לפרש"י ה'סיט' הוא המירווח שבין האצבע לאמה, ובכפלים מכשיעור זה הוא מתחייב. ולדברי רב חייא בר אמי, הוא כשיעור המירווח שבין האגודל לאצבע כשפושט את ידו.

לדעת הרמב"ם (פ"ט) 'סיט כפול' גודלו ארבעה טפחים.

ב. השיעור הנזכר אמור בחוט או בגיזות צמר וכדו' שאפשר לעשות מהם חוט באורך האמור. אבל המכבס את הבגד אינו חייב בפחות משלשה על שלשה, שהוא שיעור חשיבות 'בגד' (עפ"י רמב"ן קיא; רמב"ם שבת יח, יג ובמגיד משנה ט, יא. והוא הדין לענין צובע בגד. מנחת חינוך מלאכת הצובע).

דף קו

קסא. האם כל המקלקלים בשבת פטורים?

שנינו: כל המקלקלים פטורים. ושנה רבי אבהו: חוץ מחובל ומבעיר, שאף על פי שהם מקלקלים – חייבים. ורבי יוחנן חלק ואמר שגם אלו פטורים, מלבד חובל שצריך את הדם לכלבו, מבעיר וצריך לאפרו, שאינם בכלל 'מקלקלים' ממש וחייבים עליהם. והעמידו בגמרא דברי רבי אבהו כשיטת רבי שמעון, אבל לרבי יהודה – גם חובל ומבעיר המקלקלים פטורים, כפשט לשון המשנה.

א. מתוך פירוש רש"י נראה, וכן פירש רשב"ם, שרבי אבהו סבר כרבי שמעון ורבי יוחנן סבר כרבי יהודה. ולדעת התוס' רבי יוחנן סובר שלרבי שמעון פטור מלבד במקום שיש קצת תיקון כנ"ל, ולרבי יהודה פטור בכל אופן, אפילו בצריך לכלבו / לאפרו.

הרמב"ם (א, יז) פסק שהמקלקל בחבורה פטור כשאר כל המקלקלים [ומשמע אף בצריך הדם לכלבו. ע"ש]. ויש שפסקו לחייב (עפ"י תרומת הדשן רסה – עפ"י התוס'. וע' בשו"ת חות יאיר קנח).

ב. מדברי רש"י יוצא שאם יש תיקון בדבר אחר, כגון חובל בשביל שצריך דם לכלבו או מבעיר לצורך האפר, אין זה נחשב מקלקל אלא מתקן משום התיקון הנעשה לצורך אחר [לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה ומחשיב צורך צדדי לחייב בגללו].

ואולם לפירוש התוס' אין נחשב תיקון אלא אם מתקן בגוף המלאכה. ולרבנו תם – באותה שעה ממש שנעשית המלאכה.